

სალიტირატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი. გამოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 30.

ივლისი 17, 1894 წ.

№ 30.

შინაარსი: ქუთაისის ქალაქს თავის არჩევა—გ. წერეთლისა—კარ ცოდნა, არ ცოდვაო—აკაცისა—ორიოდე ავგლო-მერა ტუელი ელემენტი სანარკუპაში—კ. დოდაშვილის.—ინგლისის პროფესორები ვედურთა ხალხში.—ან. თ.-წ-სა. სამს დრო ღუქსი—აკაცისა.—კრიტიკა თავ. ილ. ჭაჭავაძის ლექსება.—ს. ლოვანისა.—ცხოველთა ცხოვრება ზღვა-ოკეანეთა უფს-ყრულში (დასასრული) III ი. აღნაზიშვილ-სა.—ყარაღ, მოთხრობა (დასასრული) თარხანსა.—განცხადებანი.

ქუთაისის ქალაქის თავის არჩევა

ქალაქის გამგეობამ გამოიწვია ქუთაისში, საუკეთესო გონებითი ძალა ქალაქის სამოურაოდ. ოცდა-თერამეტ ხმოსანში სამივე არ არის მისთანა, რომ სადმე სასწავლებელში გამო-ზდილი არ იყოს. დანარჩენნი სულ უშაღღესად განათლებულნი არიან, გონება-განვითარებულნი და, როგორც ამბობენ, თავის სამშობლოსა და დედა ქალაქის ფულ-შემატკივარნი. ასეთი მოვლენა მიუცი-ლებლად ამტკიცებს თვით ქუთაისის მცხოვრებთა გონების სიმწიფეს. ისინი დაწმუნებულან, რომ ახლან-ღელს დროს ჭ გარემოებას აღარ შეშვენისში—ლისთანა მსკოვანი და კაცულარიების დარჯაკში გამოამწვარი და გამოპირიკანებული მოინახები. ქუთაისის მცხოვ-რებლებმა თავის ქალაქის საკეთილ-დღეობით უარ ჰყვეს პირადი სარგებლობა და ანგარიშები; ბევრმა შეძლ-ებულმა ეაჭარათგანმა, თურმე ფულიც ბლომათ დახარ-ჯა ხმოსანის ღირსების საშოვნელად, მაგრამ უმრავ-ლესობამ მათი პიროვნება ქალაქის სამსხერპლო-ზე ზეარაკად შეწირა საერთო კეთილ-დღეობისა.

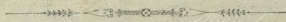
თვის. ეს დიდ ღვაწლად ჩათვლებათ ქუთაისის მცხოვრებლებს; მაგრამ მაგიერად დიდ დაეღებათაც უნდა მიიჩნიონ თვით ერის არჩეულებმა ხმოსნებმა ასეთი მათი დაფსება. ბევრია ახალ ხმოსნებში, მარ-თალია, გონება-განვითარებული და მაღალი განათ-ლების მესპატრონე, რომელსაც ქუთაისის მცხოვრე-ბლები პირადად არც კი იცნობენ და ჯერ-ჯერო-ბით, არც არა ახსოვთ რა მათვან კეთილი, მაგრამ მაინც ამოირჩიეს ისინი და უპარატესობა მიცეს მათ თავის მეკობრებას და მახლობელ ნათესაეების წინა-შე იმ ანგარიშით, რომ გონება-განვითარებული და მაღალი განათლებული უცნობი ხმოსანი ქალაქს უფრო გამოადგებო. ეს, სწორეთ მოგახსენათ, შესანი-შნავე კეთილ-საიმედო მოვლენაა ქუთაისის ცხოვრე-ბაში; მაგრამ ამასთანავე დიდი გასაფრთხილებელიც უნდა იყოს იმ ხმოსანთათვის, რომ მათ არ უმტყუნონ თავის დანიშნულებას და არ გაუტყუნონ ამომჩიე-ლებს მათზე იმედი.

ამ მხრით რომ შეეხედოთ ახალ საბჭოს პირველ სხდომას ქალაქის თავის არჩევისათვის, ბევრი სანუ-გეშ-ა არა წარმომდგარა ერის თვალში. ახალ ხმო-სნებს ნამდვილი წარმომადგენლობა ქართველებისა არ

ეტყობოდათ. უწინ ქუთაისის საბჭო იმით მაინც იყო ნათესაობრივით თავის ერთან დაკავშირებული, რომ ვრს ესმოდა მათა სჯა სამშობლო ენის მეოხებით. ახლა კი ამ განათლებულმა ხმოსნებმა ვითამც ახალი ცვლილება შემოიტანეს მით, რომ ქუთაისის მსკოლებს დაუხმეს ყური მათი მსჯელობის მოსამხენად. სამშობლო ენაზე ლაპარაკი აღარ გააკრეს, ვითომც ამით დაუმტკიცეს ამომრჩეველებს, რომ ჩვენ მართლაც განათლებული ვართო და აბა, რა ჩვენი საკადრისია ქართულ ენაზე ბჭობა! ჩვენ რადგან განათლებულები ვართ, ამიტომაც უცხო ენაზე უფრო შეგეშენის ბჭობაო. თუ მართლა ახალ განათლებულ მოსნებს განათლებულად მიაჩნით ის, რომ სამშობლო ენაზე ხმა აღარ ამოიღონ იმ განზრახვით, რომ მათი ამომრჩეველები ვერ ისმენდენ მათ ლაპარაკს, ეს ვერაფერი ნიშნია მათის მომავალის მიღვეწობ-სა და მამულას შეილობისა. მეორე კიდევ უფრო უნუგეშო მოველენა ის იყო, რომ ქალაქის თავად წამოაყენეს ერთად ერთი კანდიდატი ბნ ლ. თ. ლოლუა. ჩვენ გვეკონა, რაკი ერთი კანდიდატის მეტი არ იყო, ახალი ხმოსნებიც ერთ სულობას და ერთობას გამოიჩინდენ, თუ არ ერთ ხმად, შესანიშნავი უმრავლესობა ხმისა მაინც მოუვიდოდა; მაგრამ არა. ოცდათექვსმეტ ხმაში თექვსმეტი შავი მაინც მოუვიდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბნ ლოლუას ახალ საბჭოში თათქმის ნახევარი რიცხვი ხმოსნებისა პრიციპიალურად მოწინააღმდეგე ჰყოლია. მაშასადამე საბუთი არა გვაქვს, რომ ახალმა ქალაქის თავმა რაიმე შესამჩნევი ენერგია გამოიჩინოს და მის მომავალს ენერგიულს მოქმედებას საბჭომ ფრთები არ შეაკეცოს ხოლმე. ამ შემთხვევაში ადვილად შესაძლებელია ჩვენი იმედები ქალაქის თავისა და ქალაქის საბჭოს ნაკოფიერი შრომისა გაცრუდეს. ამის მაგალიტი თვალწინ გვიდვას წარსული თბლისის საბჭოს მოქმედებით. ამ ორის წლის წინათ დიდ ძალი ქართველი ხმოსნები შევიდენ ტულისის ქალაქის საბჭოში. რადგან ისინი პრინციპიალურად მოწინააღმდეგენი იყვენ ქალაქის გამგეობისა, ამისა-

თვის მთელი ორი წელიწადი ქალაქის ქართველმა ხმოსნებმა უნაყოფო დაუპი და ბრძოლაში გაატარეს ქალაქის გამგეობასთან. ამომრჩეველების თვალში სახელა წახინდეს და შეუძლებელი შეიქნა რაიმე თვალსაჩინო პრაქტიკის განხორციელება და ამის გამო ბევრი არა გაკეთებულარა, ამას, რასაკვირველია, ძალაან სამწუხარო შედეგი მოჰყვა. ტვილისის ამომრჩეველებმა დაქარგეს რწმუნება ქართველ ხმოსნებზე და ახალ არჩევნში ყველას მათგანს იძულებით ხელი უნდა აეღო ხმოსნობაზე. ჩვენს განათლებულს ქუთათურ ხმოსნებს მოეგონებთ ამ მაგალიტს და ვურჩევთ, მომავალში უფრო ერთსულად მოეკიდონ ქალაქის საკითილ-დღეო საქმეს. მათთვის სულ ერთი უნდა იყოს საქმე ეისი სახელითაც უნდა გაკეთდეს, ოღონდ კი გაკეთდეს. თუ ისინი პიროვნულ უკმაყოფილებას არ გაჰყვებიან და ქალაქის საკითილ-დღეო საქმეში პიროვნებით არ იხელმძღვანელებენ, მაშინ იმედია, რომ დღევანდელს საბჭოს ქუთაისას ბევრი გონებითი საუნჯე მოეპოვება, რომ ქუთაის ქალაქის კითილ-მდომარეობა წინ წაწიოს. ამასთანავე, იმედია, არ დაივიწყებენ, რომ ისინი ქართველნი მამულისა შეილნი არიან და კარგადც უნდა იცოდენ, ქართველობა რას ავალებს მათ. ამ კვამთ ქუთაისის უპირველესი საკითილ-დღეო საქმე არის ცსუნის რკინის გზის გასართავი. ამისთანა ადვილი მოსახერხებელი სხვა არა არის რა ქუთაისისთვის, ოღონდ კი ერთგულად შეუდგენ საქმეს და პრაქტიკული მოსახრება საქმისა არ დაევიწყან. მხოლოდ ამ ცხენის რკინის გზის მეოხებით შეიძლება მოშორებული კუთხეები შუაგულ ქალაქს დაუახლოვდეს, ეპრობა გადიდეს და მსკოლებზემაც ერთი ორად იმატოს; ახლა რომ ქუთაისის ვარეთუბნის ადგილები გაულოლორცებულია და ფასდაგარდნილი, მაშინ შეიძლება ამ მამულებმა და ადგილებს ფასი დაედვას, ქუთაისის შემოსავლამა ერთი ორად იმატოს შერობების გამრავლებით.

გ. წერეთელი

„არა ცოდნა, არა ცოდვაო“

ატონმა დოდაშვილმა, გიორგი წერეთელმა და მე დაესკვნით პირობა, რომ „კვალისათვის“ კიდევ ერთი განყოფილება მიგვემტება: „სასწორ-მეტყველო“ და, ჩვენს მწერლობაში, როცა შეენიშნავდით ურიგო ქართულს, გვემხილენ.

ზაი ხოლმე. პირველი სანიმუშო ისარი მე გავტყორცე და იმ ისარმაც ყურთან გაუზუზუნა ბნ დაკ. სიმონიძეს. — ბნი ააკობი მისთანა კაცია, რომ ბუზსაც არაეის ააფრენინებს, თვარა ყურთან ისრის გავზუზუნებს როგორ იტანდა? ეს ჩვენ წინდაწინვე ეიცოდით, მაგრამ მაინც პირველად სიმონიძეს მოტომ გამოვეთვამაშეთ, რომ ის სხვებზე უფრო შესამჩნევა: ისა ზრდის და ისა წერეთის ქართველ ახალ

ვაზლობას! ენასაც ყველა მისგან სწავლობს და მაშინ
სადმე, იმის მიერ შეტანილასაც უფრო მეტი ენე-
ბის მოტანა შეუძლია, ვიდრე სხვების.—ეს ჩვენი
უმჯავო აზრი და კეთილი განძრახვა იმას პირადო-
ბად ჩამოუერთმეცია და ამბობს: „აკაკიმ მორიგლსავით
კუდი მოაქნია, ჩემი ვათახსრება მოინდომა, მოუ-
მიზნებია, უნდა დაბალ-ლობედ მნახოს, დამაჯაროს,
უსაფუძლოდ მტინოს და სხვანი: თეარა მე ქართუ-
ლში უყოლოდო ვარ და სხვები კი ყველა დამა-
შველა და მათ რიცხვში, რასაკვირველია, აკაკოს,
რადგან მის პატარა წერაღში ათი მსხვილი და უტ-
ყვარი შეტემა ევაზივით...“ კეთილი!.. ენახთ ახ-
ლა: ან თავს როგორ მართლულობს და ან მე რო-
გორ მამტიკებს უეციობას? „აღვარებუ კველი ფორ-
მა, გადარბუ ზახდი, ორივე განხივარია.“ აღვიარებ
რამ ძველი ფორმაა ეს ბ-ნ იაკობსაც სკოდნია...
დიად, საღმრთო წერილთაში ყოველგან „აღვარებუ“
წერია და არა „გაღვარებუ“. „აღვარებუ“ შენ უფალო
ყოფიდა გუფი...“ ელოცვილობთ და არა „გაღვარებუ“
შენ უფალო“. ეს ცხადია, და ახალი ფორმა, საღ მონაზ-
აეტობა, რომ ასე სარწმუნოდ შემოატქეს? ვის ჰქო-
ნდა ნება, რომ საღმრთო წერილის სიტყვა, კანო-
ნიერი ქართული, უკანონოდ დავმხინჯებია და ახა-
ლი ფორმითა ეთქვა? ბ-ნ იაკობ სიმონიძეს, რომე-
ლიც, ამტიკებს რომ ეს ახალი ფორმა „აღვარებუ“
კანონიერია! აი რას ამბობს: „უკანასკნელი ფორმა-
შითი განხივარია ზიჭველისაგან, რომ ზირის მარჯვენა-
და ასო „გ“ ზრეფქვისის წინ გადაჟდარია“ დიდი,
და უკანონობაც ევ არის, რომ ეს მოუსვენარი ასო „გ“
თავის ადგილს ევლარ გაჩერებულა, შუა ადგილი-
დან გამოჰკრიდა და პრეფქვისის წინ დასტუბულა.—
ეს ცუდილგება—განაგრძობს აეტორი—არის შეეცე
ზრეფქვისის „აღა“ შესორგების სიტყვის მითან „არა“
და ამ გვარა ზროტესი ენის ზრდში განხივარდა ზირის
აღვარებულია. რა? რა? ნეტავი ეს „აღა“ რა
სიტყვა: თათრული თუ ქართული? „აღა“ რომ
პრეფქვისი იყოს ჯერ არსად გავიანილა!.. პრეფქვისი
„აღა“ კი არ არის „აღმა“ „აღ“ და „ა“ მაგალი-
თად; აღმავრენა, აღვრენა და ავრენა. ეს „აღა“ კი
რადაც ახალი სტამბოლური პრეფქვისი უნდა იყოს. —
ავრენე—„იარ“, რომელი სიტყვის ძირია? აქაც „არებუ“
იარად გადაუკეთებია და კანონიერიაო, იხახის.—მა-
გალითებიც მოჰყავს: „შენ შე ზღვარებუ და ზრ ზღვი-
არებუ.“ ვინ მოვახსენათ? და ვისგან გავიგონათ?
უსათოდ „აღვარებუ“ უნდა.—„აღვარებუ“ის და ან
აღვარებუისარა“. არც ერთი და არც მეორე! „აღ-
მარებუიხარ“ უნდა. ეს ყველა ისე ცხადია, რომ
აეტობა რაც უნდა იქუჩმანოს ვერას გახდებდა
თავს ვერ იმართლებს. იმას კი გვინებია, რომ დავამ-

ტიცე ჩემი გრამატიკოსობაო, და პირაქეთ ჩემზე
გამოულაშქრებია: „სამავიგორად, ჩვენი ზოტის პატ-
რა ჭრედს წერადში დაგისაკლებთ თუნდ ათს მსხვი-
ლსა და უტყვარს შეეცეპის...“—ქართული ენა ისე
კარგათ არის ძველადანვე შემუშავებული, შენსებული,
რომ მისი ზედ-მიწვენიერ ცოდნა ძნელია და მეც, რასკ-
ვირველია ბევრი მაკლია, მაგრამ ის შეტემაები კი
რომელსაც ბ-ნი კრიტიკოსი გვისახლებს არც ერ-
თი შეტემა არ არის. ამა, გეაჩიროთ! მე მქვს
ნახბარი: „აღვარებუის სურგუე ზღვიანზე უფრო *“ უს-
მარლო და უკუტანელი ცხოველი არ მოიაზარა“
ამ პირველსავე ფრაზაში ორი შეტემაა—ამბობს
კრიტიკოსი—თავი ბოლოში უნდა მოექცეს, რომ
აეიშორით ამისთანა მეზობლობა: ზურგზედ, ადამი-
ანზედა“. ე, ი. მისი აზრით ასე უნდა ყოფილიყო:
ადამიანზე უფრო უსამართლო და გაუტანელი ცხო-
ველი არ მოიაზრება დედამიწის ზურგზე... მაშინ
ეს ორი სიტყვა „ზურგზე“ და „ადამიანზე“ ერთად
აღარ იქნებოდნენ და უფრო კეთილ-მზოვიანი იქნე-
ბოდა ფრაზა—“ეს უსაფუძვლო ფანტაზია: განა
არა ეხმარობთ, მაგალითად: „ამ ქვეყანაზე კაცზე
უკეთესი არავინ არისო“ „ამ ჩვენ მხარეზე შენზე
უდიდესი არავინ მოიაზრება“ და სხვანი. აქაც სი-
ტყვები: ქვეყანაზე და კაცზე, მხარეზე და შენზე ერ-
თად არიან, მაგრამ არც ენის კანონს არ ეწინააღ-
მდეგებიან და არც კეთილ-მზოვიანებს.—ქართული ენის
თვისება, რომ ყოველს შესმენლად დაბოლოებდა
ხოლომე და არა ქვემდებარით, მაგალითად: იაკობ
დიდი მეცნიერია და არა: დიდი მეცნიერია იაკობი,
იაკობის წერილი წავიკითხე და არა: წავიკითხე წე-
რილი იაკობისა. თუმცა ორივე კი კანონიერია, მაგ-
რამ კეთილ-მზოვიანებისათვის მაინც პირველი სჯობს.
იმ ზემო მოყვანილი ჩემ სიტყვებშიაც, იაკობის
ჩრევა რომ დამეჯერებია, და პირველი სიტყვა ბო-
ლოში მომექცია, თუ რამე წახებოდა, თეარა
არა გაკეთდებოდა რა.—აქ შეტემა არა არის და
მაშკეთილ-ინებოს კრიტიკოსმა: ამ ათი შეტემაშიდან ეს
ერთი გამოაკლოს!—მეორე შენიშვნა: „აკაკის რატომ
არსებას არ ეძახის და ცხოველად იხსენიებსო?“, აქ
მთელ ლექციას კითხულობს: ძროხაც მოჰყავს, რუ-
სებიც, ძაღლებიც და სხვანი, როგორ ტყუილად და-
უხარჯავს ამდენი ტყვია წამალი..
„არსი“ ანუ „არსება“ საზოგადო სიტყვა. „არსება“
სულიეროც იქნება და უსულიოც, ხორციელოც და
უხორციოც, ხილულიცა და უხილავიც, „ცხოველი“
კი მარტო სულდგმულს ჰქვია და ხორც შესწამულს
ვინც ჩვენ ცხოველ გვყო, იმას ცხოველ-ყოველს

*) უფრო, სტამბაშია გამოტოვებული.

ეგაბით. მაგალითად: „გვარი ცხოველყოფელი“ ღმერთი ცხოველყოფელი და სხვა—და მაშასადამე სიტყვა „ცხოველი“ კაცისათვის აღარ უნდა იყოს საუკაცრისო.—მართალია მდებრი ღვარაკის დროს ჩვენ სამ სიტყვასა ემხრობთ კაცის შესახებ: არსებას, ქმნილებას და ცხოველს, ამ სიტყვების თაითების შესაფერი დრო და აღვილი აქვსთ მაგალითად: როცა ვაქებ-ვაღიღებთ კაცს მაშინ ვამბობთ: კარგი ქმნილება და კარგი არსება. როცა ეძრახებთ და ვაძაგებთ მაშინ კი ცხოველობით ეცხვენებთ და ვამბობთ: ეს კაცი ცული ცხოველია. იმ ჩემ ზემო მოყვანილ ფრახებში მეც ვაკი-ცხვით კაცს ცხოველებს ვადარებდი და მაშ „არსება“ როგორ და მეხმარა? ვესც უნდა გამოირცხოს ათიდან ბ-მა კრიტიკოსმა.

მესამე, მე წერე: „უკეთესი ცხოველი, ვინა და ძაღლი, ორნივე ამოუჩქემა და სს. ეს უტყვის კრიტიკოსს და ამბობს: ახს მისამსახურელ გლახის მოწაფეუ კი დაიწუნესო...“ ეს რა საბუთია? მოწაფე კი არა თვით დღი მოძღვარი იაკობიც კი წუნობს, მაგრამ შემცდარია!

ცხადია, იმან მხოლოდ ერთი სიტყვა იცის: „ათეალწუნება“ და თუ „ამოჩქემა“ იმავე ათეალწუნებას ნიშნავს, მაგრამ უფრო მნიშვნელობით, აღარ ჰგონია და ეს რა ჩვენი ბრალთა? აგრევე არ ცოდნია ისიც, რომ სიტყვა: „უკეთესი“ არის და უკეთესი, გონიბიანიც და გონიერიც, ღონიანიც არის ღონიერიც, გულის ხმანიც და გულის ხმიერიც და სხვანი.—მეოთხე. მე მიხმარია: „თავის დღეში ან დაიწუნეს“. ის ოხუნჯობს: „უფისი დღე რომელია?“ უნდა თავისი იყოსო, ე. ი. ორი სანთი უნდა დაწეროსო. მართალია! ეგ ჩვენც კარგათ ვიცით, მაგრამ ერთი „სს“ კეთილ-მხოვანებისათვის არის გამოტოვებული, რომ „სსსს“ არ გამოვიდეს და ყურში არ გვისისინოს. ახს ენის სიტყვით თხოულობს და კანონიერიც არის. დაცინება სრულიად უსაფუძელია... „ფეხების დღე რომელია?“ ის დრო როდესაც თავის მაგიერ ფეხები მუშაობენ და უმეტრებას თავი მოაქვს! მესამე, „ძაღლი მაგონისის საფეხზე დაკვლილია“. მე ეს ასე არ მიხმარია. აი, ჩემი ფრახა: „ძაღლი პატრონის საფეხს ზედ დაკვლილია.“ აქ სტამბის უბრალო შეცდო-

მაა. რომ სიტყვა: „საფეხს“ და „ზედ“ ვადუბანს. ამ გვარივე კორექტურული შეცდომა: ეს გამოურკვეველის შერით მოსდით! აქ უნდა იყოს გრამატიკულად, „გამოურკვეველი შერი“ მაგრამ ამავე კანონის ძალით პირველ სიტყვას ემეცება „თ“ და გამოდის „გამოურკვეველი შერი“ ეს კანონი ჩვენა ვაქვს „კვლში“ ასნილი და მაშასადამე აქ ასო „ს“ კორექტურული შეცდომა, — ის როგორც თვით კრიტიკოსის სიტყვებში „სსსსსსსს“ ნაცვლად „სსსსსსსს“, წერია. ეს წერილობანი ადვილი ვასაგები იყო, — მაგრამ... მაგრამ გულის წყრობის დროს კაცს ბევრი რამ წამოაუღება.

ყველაზე უფრო ვაჭკერავებია და ვაუზნავებია სიტყვა „სწორი“ „სწორე უნდა იყოს ნახმარებია“ ამბობს... ფე! ეს სწორეთ ბატონური ბძანება: „მუხას ვაშლი ასხიაო!“ ჩვენ ვიცით, რომ ქართულში არის სიტყვა: სწორი, მრულდი, გრძელი, თხელი, სქელი და არა სწორე, მრულდე, გველე, თხელე და სს. თუ სახელი არსებობდა გადაცენით მაშინ კი იხმარება: სისწორე, სიმრულდე, სიმართლე და სხვანი... თვარა ისე ზედმეტად უნდა „სწორე“ „ამრულე“ რომ ეხმარათ შესწორება არის. მართალია, ზოგან ქართულში ხმარობენ „სწორესაც“ მაგრამ ეს ხომ ნაძალადევი კანონია და საბუთად არ გამოდგება. ეტუბა, ბნი იაკობი სულ სხვა აზრისაა, თვარა ის რომ მნიშვნელობას აძლევდეს საქართველოს სხვა კუთხეებსაც ვარდა ქართლის ერთ კუნჭულისა და ძველ რიგებშიც უჯეროდეს, მაშინ სხვების ნამდვილ ქართულს წუნს აღარ დასდებდა და თავის საკუთარ ჩქორთულზედაც ხელს აიღებდა!

დასასრულ უნდა აღვიხაროთ, რომ ჩვენ დღი პატრის მცემელი ვართ ბ-ნ იაკობ სიმონიძის და მისი დამდაბლება, დაჩვევა, მორიგესავეთ კენა დაღბრიყვება ჩვენთვის სასიამოვნო არ არის. ჩვენ მხოლოდ ერთი სიტყვა შევიწმინთ და არ გვევანა, თუ ასე საწყედ დარჩებოდა! კიდევ მაღლობა ღმერთს, თვარა ჩვენ მეტსაც ვაპირებდით: „ბუნებრივ კარისა“ და „დღედა ენის“ გარჩევას და მაშინ ხომ სულ დავიღუბებოდით!? ვინ იცის რას არ დავწამებდა!? ახლა კი ღმერთმა მშვიდობა მისცეს სველს და მის ენასაც.

აგაჟ

ორიოდე აველომირატიული ელემენტი სახარებაში
(ბ-ნ ხანანუილის წერილის გამო)

იება საქართველოს ისტორიისა, საქართველოს ერთი ეტროგრაფიული და გეოგრაფიული შესწავლა, საქართველოს ძველი სამარ-

თლისა, ანუ სჯულმდებლობის აწონ-დაწონე... აი, თუ როგორ იზიდავს საშუაოდ ჩვენს დროში ჩვენ ნასწავლ ახალგაზღობას, ხოლო რაც შეეება საშუაბლო ენის შესწავლას თავისი დიალექტებით, მის კანონების გამოკვეცას, ერთხელ და საშუალოთ საშუაბლო ენისათვის სამეცნიერო ნიდაღზე სწორ-

თქმათა *) დადგენას, სხა-დასხვა საუკუნეთა ქართული ენის აწინა-დაწინების, რათა შესაძლებელი გახდეს, უფრო უკეთესად შევიტყუოთ აწინდელი სალიტერატურო ენა, ყოველსავე ამას იგივე ნასწოლი ახალგაზღვრა არაფერად სთვლის და გაერბის როგორც სახიფათო და არ საჭირო საგნებს.

ამისთანავე სამწუხარო მდგომარეობაში, რასაკვირველია, სიამოვნებით მივეცემებით ბ-ნ ხანანაშვილის წერილს, რომელიც ამას წინადადებად იყურება: „შემდეგ სათაურით: „შენიშვნები ძველ ქართულ ენის შესახებ“ დაემატებოდნენ, რაჟი ეს ახალგაზღვრა და შეცვლილი ამაზე არ შედგება და უფრო გააფართოვებს თავის სამშობლო ენის ნიდადგზე კვლევების მოღვაწეობას.

ბ-ნ ხანანაშვილის წერილი სამის ნაწილისაგან შედგება: 1) შესახებ სრული ელემენტებისა: წარ, გან, ავ, რომელნიც ნახმარა ირან ძველს მწერლობაში, ხოლო ახლანდელ სასაუბროში შემოკლებულან ელემენტებად: წა, გა, ა; 2) შესახებ მრავლობითი რიცხვის ელემენტისა „ნ“ და 3) შესახებ თანდებულთა: თანა, წინაშე, შინა.

ჩვენ არას ეიტყვიან სრული ელემენტების შემოკლებასზე. ყოველივე მათ შესახებ ავტორის მიერ აწინადატყვილი რამდენჯერმე გაევიგონა წინადაც და ამისათვის არა გვგონია, რომ ამ მრტევი მოსაზრებათა მთავალჯერ განმეორება ეისმეთვის მაგერ რიგად საუკუნოდგება გამოადგეს. თეთი-მსუკეობა ავტორისა, ინდივიდუალური სახე მის შენიშვნების გამოსკვირის მარტო იმ საკითხებებში, რომელთა ახსნა-გარჩევას ჩვენ საგნათ დაეიდებთ ამ წერილში. ერთს ადგილას ავტორი ბძანებს: იგივე ნიშანი მრავლობითი რიცხვისა (ნ), ჩვენთვის აწ არ ჩვეულებრივი მოვლენა, შეგვხვდა შემდეგ ადგოს: მათე V, 16 „ბრწყინველი ნათელი თქვენი“. სიტყვა ნათელი მხოლოაობით რიცხვშია, ნახმატი, მაგრამ ი. კეიზ აღნიშნავს მრავლობითი რიცხვს და ამის გავლენით ზმნას მებდა ნ: უნდა ყოფილიყო ბრწყინველის, ს მოვეყვითა (? დაერდა) ნის წინ და დარჩა უცნობი აწ ფორმა: ბრწყინველინა.

ჯერ-ჯერობით დაეუჯერათ ავტორს, რომ „ნ“ მოყვანილს მავალითში მრავლობითი რიცხვის ელემენტია. ახლა, ჩვენ არ გვესმის, მრავლობითი ნიშნის (ნ) მიმატებას ქართულ სიტყვიერ ფორმებში რად უნდა სთვლიდეს ბ-ნი ხანანაშვილი „ჩვენთვის აწ არ ჩვეულებრივი მოვლენა“? განა ახლა კი ცოტა იხმარება სიტყვები იმავე ნიშნით მრავლობითი რიცხვში? — მაჟანი, თაჟდნი .. ნუთაჟის ჭგინია, რომ ამ გვარის ფორმებში მრავლობითი ელემენტი იყოს

„ნი“, როგორც აღნიშნულია ჩვენს გრამმატიკებში. „ი“ იქნება დამაბოლოებელი სუფიქსი სახელობითი ბრუნვისა მხოლოაობით და მრავლობითში, მარტო „ნ“-კი დარჩება ნიშნად მრავლობითი რიცხვისა. აგრედვე ზმნებში: (რომ) აკეთონ, იკეთონ, ჰყვრონ, აწერონ...

„ო“ იქნება ელემენტი სათუო დახრის აღნიშნენელი აწმუში და დარჩება იგივე ელემენტი „ნ“, როგორც სუფიქსი მრავლობითი რიცხვისა. აი, კიდევ მეორე რიგი ზმნების ფორმებისა: (ნეტავი) ჰყვოდენ, აწეროდენ, აკეთოდენ, იკეთოდენ, ამბობოდენ .. აქაც „დ“ იხმარება როგორც ელემენტი აღნიშნენელი ნატეხითი დახრისა და „ნ“ ისევე ისე იქმნება ნიშნად მრავლობითი რიცხვისა.

ახლა ეკითხობთ ბ-ნს ხანანაშვილს, თუ რას ნიშნავს მისი სიტყვები: „აწ არ ჩვეულებრივი მოვლენა“?

მაგრამ ეკითხველა, უეჭველია, მიხედვობა, რომ ბ-ნ ხანანაშვილს აქ სრულიად სხვა სურდა ეთქვა და უნებლიეთ ასე გაუგებრად გამოსვლია. მას უნდოდა ეთქვა შემდეგი: იმავე მრავლობითი ნიშნით ჩვენ შეგვხვდა. მათეს სახარების თარგმანში ზმნის ისეთი ფორმები, რომელნიც ახლა აღარ იხმარებოიან. მართალია ესა?.. გამოწერილი მავალითით განა დაგვიმტკიცა ბ-ნ ხანანაშვილმა, რომ ყველა ზმნის ფორმები „ნ“-ზე დაბოლოებულნი მრავლობითი რიცხვისა იქმნებან? ნუ თუ მართლა ბ-ნ ხანანაშვილის მიერ ამოწერილი მავალითისთანა ახლა აღარ იხმარებარა და ამისათვის „აწ არ ჩვეულებრივი მოვლენა“ მისაჩნევია იმ გვარი ფორმები? გავსინჯათ...

ბალავარის სიბრძნეში, სახარებაში, ეფუხის ტყაოსანში, ქართლის ცხოვრებაში და სხვა ჩვენი ძველი მწერლობის სალაროში, მრავლად შეგვხვდებათ მავალითები ზმნის ფორმებისა მხოლოაობითი რიცხვის მესამე პირში „ნ“-ზე დაბოლოებულნი ახლანდელი ს“-ის მაგიერ. ამ მოვლენას ჯერ ისევე პლ. იოსელიანმა მიაკტია ჯეროვანი ყურადღება თავის გრამმატიკაში, საცა მას ჩვენთვის დასამტკიცებლად შეენიერა მავალითი ამოუწერია სამოციქულოდან 1 კორ. 13,4 (უნდა იყეს XII, 6, 7) ყოველსა თავს იღებნ, ყოველი ჰრქვამნ, ყოველი ესაენ, ყოველსა მოითმენნ.

ჩვენ აქ მოვიყვანთ ამ ტექსტს ბერძნულად, საიდანაც უფრო დაქმნირტებით გავიგებთ, მრავლობითშია, თუ მხოლოაობითში საკამათო ფორმები: $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ $\sigma\acute{\tau}\chi\acute{\epsilon}\nu$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ $\pi\alpha\sigma\tau\acute{\alpha}\nu$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ $\xi\lambda\pi\acute{\iota}\nu$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ $\eta\pi\alpha\iota\acute{\chi}\nu$ ბ-ნს ხანანაშვილსაც თავის შენიშვნებში ამოუწერია მათეს სახარებიდან სწორეთ ამ გვარივე მავალითი და მტის-მეტად ახი-

*) სწორობის რეგულირება.

რებული კომენტარიით გეისის მას: ესაო „სიტყვა თქვენი აღნიშნავს მრავლობითი რიცხვსა და ამის გავლენით სატყვეც „ბრწყინველნი“ მრავლობითში იქმნებაო“.

ჩვენ შორსა ვართ დაწვამით ბ-ნ ხანანაშვილის ეტიმოლოგიის სახანაო კემზარტებთა უტოლინა-რობა, მაგრამ უნდა გამოვტყუდოთ, რომ მეტად გავგეაკვირვა ახალგაზდა მკვლევარის ასეთმა უცნაურმა ახსნამ. დარწმუნებულად ვართ, არც ერთს რუსის მასწავლებელს თქვარად არ მოუვა სიტყვები: **НАШЕ ВАШЕ** (ჩვენი, თქვენი), ჩასთავლას მრავლობითი რიცხვში აღნიშნულად. დიად, სიტყვები: ჩვენ, თქვენ, აღნიშნავენ მრავლობითი რიცხვსა, ხოლო - ჩვენი, თქვენი* ისეთივე მხოლოდობითში იქმნებთან აღნიშნულნი, როგორც სიტყვები: ჩემი, შენი.

მაგრამ, ალბათ, ბ-ნ ხანანაშვილის აქაც სხვა უნდადა ეთქვა, ესე იგი, რომ სიტყვით თქვენი აღინიშნება სიმრავლე და არა აღნიშნავს მრავლობითი რიცხვსა (**ИЪ СЛОВЪ ТЪКВЕНІ ПЕРЕДАЕТСЯ ПОНЯТІЕ О МНОЖЕСТВЕННОСТИ, НО НИКАКЪ НЕ ОБЪЗНАЧАЕТЪ ТЪКВЕНІ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА**).

წარმოვიდგინოთ, შევასწოროთ ეს მრუდედ წარმოთქმული წინადადება, მაგრამ ეუშეველეთ რამე ბ-ნ ხანანაშვილის ჩვენის ადვოკატობით იმის დამტკიცებაში, რომ ფორმა „ბრწყინველნი“ მრავლობითშია?

— სრულიადც არა... რადგანაც საქმარისია ვინმემ მოგეგვაროს „მამაო ჩვენი“, საცა ნახმარია რამდენსამე ადგილას საქამაო ფორმები, თუმცა არა თუ ამ ფორმებთან ვერა ჰნახავთ სიტყვას „თქვენი“, რაზედაც ამაყრებს მთელს თავის მსჯელობას აუტორი, არამედ პირიქით ყველგან იხმარება „შენი“: მათე VI, 9,10 წმინდა იუკენ სახელი შენი; მოვედნი სუფეა შენი; იუკენ ნება შენი.

თვით ბ-ნ ხანანაშვილის მიერ ამოწერილ ტექსტის ბერძნულ თარგმანში: **οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἀλλὰ ἕνα** ἡμεῖς ἕνα, სიტყვით **ἕνα** არა თუ მარტო აღნიშნება სიმრავლე, არამედ იგი მრავლობითი რიცხვშიაც იქმნება, მაგრამ არაინ არ გვეტყვის, რომ „ამის გავლენით“ მხოლოდობითი რიცხვის ფორმა „**ἡμεῖς**“ იყვეს მრავლობითში აღნიშნული.

ვეტყვით აქსნათ, თუ საიდან ჩნდება ხან „**ἕνα**“ ხან „**ἡμεῖς**“ ხანათა მხოლოდობითი რიცხვის მესამე პირის ფორმებში.

ახლანდელ სასაუბრო ენაში ჩვენ ეხმარობთ შემდეგ პოლისინტეტურ სიტყვებს: აქამდისინა, დრომდისინა, ჩემთისინა..

დავშალოთ ეს სიტყვები და გავსინჯოთ, რა აგლომერატულ ელემენტებისაგან შეზღუდებიან:

აქამდისინა = აქა - მ(ო)ლი - სინა
 დრომდისინა = დრო - მ(ო)ლი - სინა
 ჩემთისინა = ჩემი - თ(ა)ცი - სინა

თუმცა ახლანდელ სასაუბრო ენაში აღარ იხმარება ელემენტი „სინა“ ცალკე, მაგრამ დიალექტური „თინა“ მეგრულში თამამად გაისმის ახლაც მესამე პირის აღსანიშნელოდ, როგორც ახლანდელი ქართული „ის“.

აი თანახმოვანნი ამ ელემენტისა, „სინა“, რომელიც ებოიეთ წვეთი ნაჩვენებ პოლისინტეტურ სიტყვებში, იხმარებთან ცალ-ცალკე იმავე მესამე პირის აღსანიშნელოდ:

აქამდისინა - აქამდის - აქამდინ
 დრომდისინა - დრომდის - დრომდინ
 ჩემთისინა - ჩემთის - ჩემთისინ *

ახლანდელ სასაუბრო ენაში, მართალია, მაგრამ რამდენ ხშირი არ არის ერთი ერთმანეთის ნაცულად ხმარება „**ნ** - „**ს**“-ისა, მაგრამ ძველს მწერლობაში კი ხშირად შეგებდებთ ზმნების ფორმები მესამე პირის მხოლოდობითი რიცხვისა ნ-ზე დაბლაოვებულნი ახლანდელის „**ს**“-ის, მაგირ. ამასთან ეს „**ნ**“ ხშირად იმ გვარ კილოს აძლევს ხოლმე ზმნის ფორმას, როგორც რუსულში ნაწილაკი „**да**“: **да придетъ царствіе Твое, да будетъ воля Твоя...**

ვაპობა სრული ელემენტისა ორს ნაწილად და ხმარება სიტყვათა ფორმებში თითოეული ნაწილისა სრული ელემენტის ნაცულად ჩვეულებრივ მოვლენაა ქართულში.

მეგალითებისათვის შორს არ წავალთ, ყოველდღე ეხმარობთ სიტყვას „სად“, რომელიც იპობა ორ ნაწილად (ს-ად):

ქალაქს - ქალჯად - (სად)
 სოფელს - სოფლად - (სად)

ამასთან ერთიკა და მეორე ფორმაც თანახრად ადგლის აღსანიშნელოდ იხმარება: ქალაქს მივალ, ქალაქად მივალ, სოფელს გაველ, სოფლად გაველ...

აგრედვე გაბობით აიხსნება ხმარება ქართულში ორის ელემენტისა, მრავლობითი რიცხვში (ნ-ებ): მანანი, მამები, ძმანი, ძმები... ეს ელემენტები წარმოდგენ ერთი სრული ელემენტისაგან „ნებ“, რომელიც იხმარება კლდე როგორც ცალკე სიტყვა

*) აქ მივაქვევთ მეთისეკლის ყურადღებას ელემენტზე: თვის (თვინ). ჩვენს ვგანკებთ, რომ ასედა განსაკუთრებულ იქნება წარმოშობა ამ ელემენტისა, რომელსაც ჩვენს ასლანდელ სასაუბრო ენაში სშირად შეგვხვდება სოფელს: მამისთვის (მამისთვის, მამისთვინ), სასლისთვის (სასლისთვის, სასლისთვინ) და სსუბა..

ნება — воля, произволъ. ხშირი ხმარება ამ სრული ელემენტისა „ნება“ მრავლობითში მტკიცდება როგორც სამწიგნობრო ერთ აკრთვევ სასაუბროთი; ძმანები *), დაბნები **) და სხვა.

მეგრულში სრული დიალექტური ელემენტი მრავლობითი რიცხვისა იქმნება: — ლევ: მუმალევი, ჯიმაღევი და სხვა.

როგორც ჰმედავს მკითხველი, ამ ბგერას (წ) დიდი ეტიმოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონია ქართულ ენაში. იგი იხმარება: 1) როგორც ელემენტი, აღმნიშვნელი ზმნაში მხოლოდობითი რიცხვის მესამე პირისა, 2) როგორც ელემენტი, აღმნიშვნელი იმავე ზმნაში მრავლობითი რიცხვის მესამე პირისა, 3) როგორც ელემენტი, აღმნიშვნელი საზოგადოდ სახელებში სიმრავლისა, და 4) როგორც ელემენტი, გამამრავლებელი მხოლოდობითი რიცხვის პირველი პირის ნიშნისა ზმნათა ფორმებში. ჩვენ მოყვანილი გვაქვს ზევით მაგალითები, რომლებითაც მტკიცდება ხმარება „წ“-ის ქართულში, როგორც ელემენტისა მხოლოდობითი და მრავლობითი რიცხვის მესამე პირისა. აკრთვევ აღნიშნული გვაქვს ის შემთხვევა, როდესაც „წ“ ელემენტი მრავლობითისა საზოგადოდ სახელებში. ახ-

ლა დაგვრჩება მოვიყვანოთ მაგალითები „წ“-ის ხმარებისა მეოთხე შემთხვევაში:

მათე VI, 12

მოამტყვევ ჩვენ თანადებნი ჩვენნი...

მათე VI, 13

მიხსენ ჩვენ ბოროტსაგან...

მათე VIII, 25

უფალო! მისხენ ჩვენ —

{ ახლავითყით: მოგვიტყევი თანადებნი ჩვენნი...
გვიხსენ ბოროტსაგან...
უფალო! გვიხსენ (ინფინიტისა)

მოყვანილ მაგალითებიდან ეტყობილობთ, რომ როდესაც ზმნათა ფორმებში სხვა-და-სხვა ელემენტთა ასხმა აკრძმვისა, ანუ აგლომერაციის დროს იქნება ხმარებული მხოლოდობითი რიცხვის სასახელო ნაცვლი ელემენტი „მი“ ნაცვლად ახლანდელისა ავეცი (მრავლობითი რიცხვისა), მაშინ ამ გვარ ზმნებს ბოლოდან ესმის „წ“ როგორც ელემენტი მრავლობითისა.

აი კიდე მეხუთე თავისებურა ხმარება „წ“-ისა სახარების ზმნათა ფორმებში, რაც ბ-ნ ხანანაშვილსაც შეუქმნევია:

მათე VII, 28 და იყო რა კამს დაასრულს იესო სიტყვისა ესე...

მათე VIII, 17

მან უძღურესანი ჩვენნი მიიხენ და სსურესანი ჩვენნი იტვირთს. როდესაც მოკმედეგობითი ზმნას წინადადებაში მოხდევს პირდაპირი შემავსებელი *) (прямое дополнение) მრავლობითი რიცხვში, მაშინ ზმნას ტემასა და დამაბოლოებელ ნიშნს შუა ესმის „წ“, როგორც ელემენტი მრავლობითი რიცხვისა.

გ. დოღაშვილი

(შემდეგი იქნება)

*) ანსკუბას ამ გვარის ფორმების სასურაო ენაში მტკიცდება ვადევ იმათა, რომ ჩვენს ნუკტარ სსურესად და უიფინა თავისგანმსაკრავსა სისოას თავდაზნაურთას, იქმარონ რამ ფორმზ მრავლობითის რიცხვისა ელემენტებით (წ-ებს) და სუ ხმარებენ ასეთს ფორმებს: მანამები, მამუნა და სსუ...

**) მათე IX, 35 და მოვლიდა იესო ქალაქისა უოკლას და დაბნეს...

*) ტერმინს „დამატება“, რომელიც საზოგადოდ იხმარება ჩვენს გრამატიკაში, ვამოიბისეთ „შემავსებელი“.

ინგლისის პროფესორები

გუგულთა-საღმსი

რობელ ჩვენ, ორიოდ ახანაგებს მოგზაურთაღის საღერღელი ავეშალა: გეინდოდა უსათუოდ ქალაქ მელბურნში (ავსტრალიაში) წავსულიყვით. ჯერ გემებით დიდხანს უნდა გემგზავრა, მერე ხმელეთზე რკინის გზითაც გველოა. ამ მოგზაურობის დროს შეგება ერთი ხანში შესული ექიმი — მოგზაურობაში გამოცდილი. შეიტყო თუ არა სადაც ვაპარებდით წასვლას, მოიგანა ერთი ძველი

ამბავი, რაც თავს თითონ გადახედოდა მელბურნში გამგზავრების დროს და გვიამბო:

„უთუოდ გავიწიო, ან წაკითხული გექნებათ, რომ ამ ობობოცი წლის წინეთ ლონდონის აკადემიის წევრებს უნდოდათ მელბურნში უნივერსიტეტის დაარსება, მაგრამ ისეთი უზრუნველი დაბრკოლება დაუხედეთ, რომ საქმე ჩაიშალა. როდესაც პროფესორები მიდიოდენ მელბურნში, მეც იმათში ვიყავ, რადგან ბიძა ჩემი პროფესორი იყო და მე, ახლად სწავლა დამთავრებული ვმადწილი, იმის თანაშემწედ უნდა ვყოფილიყავი. ბერწილითან დავიდეგა სამნიელი ავი დარი: ქარიშხალი და ღელევა ისეთი იყო, რომ აფრები სულ დავეხიბა და ბოლოს ჩენი გემი მი-

აგლო ისეთ კლდე-ღრეებში, რომ იქიდან გემის გამოყენება შეუძლებელი გახდა. ჩვენ ბელზე კუნძული ახლო იყო. მეტი გზა არ გვექონდა, უნდა ნავით მიესულიყავით კიდესთან და იქ შეგვეფარებინა თავი. რასაკვირველია თანა გვექონდა ბევრი ხის ყუთები სამეცნიერო იარაღებით გატენილი, რომებენიც უნივერსიტეტისთვის აუცილებელ საჭიროებათ ჩაითვლება. ეს ყუთები ფრთხილად გადავიტანეთ კუნძულზე და მერე შევეუღკეთე საჭმელ-სასმელზე ზრუნვას. რადგან რაც სანოვავე მოგვეპოებოდა სულ წყალს გაეფუჭებინა.

„კუნძულის ველური მცხოვრებელი მაშინვე შე, მოგვებინე, გოაცები ვეყურებდენ ამ თეთრ კანიან კაცებს, ყურადღებით შეცქეროდენ ხის დიდ ყუთებს, მაგრამ წართმევას არ აპირებდენ, მხოლოდ ხელებით განინშნებდენ: მოგვეცით რამეები და ჩვენც საჭმელს მოგაწოდებოთ.

სხვა რა გზა დაგვჩვენოდა, სიმშვილი გეწუხებდა და უნდა გაცეცხებოდა დეთანხმებულეყავით; მაგრამ ჩვენ არ გვექონდა არც მძივები, არც ჭრელჭურჭლითები და სხვა წყრილობანი, რომლებსთვისაც თავი იკლავდნენ ველურები. ჩვენ ერთ უბრალო თევზის სადილში გვართმევდნენ რამდენიმე თითბრის კრანებს და მინის ბანკებს, რომელნიც უნდა სამეცნიერო მანქანებიდან მოგვესხნა; სერთუკის თითბრის ღილები ხომ ზედ აღარ დაგვიყენეს. კიდევ კარგი რომ ამაგებს გვეჯერდებოდნენ და ჩვენც არა გვეპამდენ.

„ეს ველურები მართლაც თანდათან საშიში ხდებოდად ჩვენთვის. ღამ-ღამეობით დაწითებდნენ დიდ ცეცხლს და თავიანთი უცნაური ყვირილით იწვევდნენ სხვა ველურებსაც—ისე, რომ ყოველ დღე ემატებოდა იმათ რიცხვს—იმით ამ გვარი ტელეგრაფი ჩვენ ტელეგრაფს არ ჩამოაუჩრებოდა. მესამე დღეს ამითი რიცხვი ავიდა 150 კაცამდის, სულ შეიარაღებული იყვნენ შუბებით, ცულებით და დიდრონი დანებით.

„ჩვენ კი მხოლოდ 32 კაცი ვიყავით, მართალია კარგა შეიარაღებულნი, მაგრამ საჭმელ-სასმელი კი არა გავაჩნდარა.

ჩვენი საქმე ძალიან ცუდად წავიდოდა, რომ ამ ველურებში არ გვეპოვნა ერთი თეთრ-კანიანი კაცი, რომელიც კატორგიდან გამოქცეულიყო და ამითან შეეფარებინა თავი. ის არც კი გაიჩივოდა ახლა ამ ველურ ხალხისკან, მხოლოდ წითელ წვერს იხეკებოდა. თავისი ღონით და სიმაჩუჯით ველურებთან შორის თავი ეჩინა და უფროსობაც მიელო. ეს იმითი ჩანდა, რომ გველის კბილების სამაჯური მარჯვენა ხელზე ჰქონდა შეზებული და მიიწინოს ფრთა-მარცხენა ყურში გარჭობილი.

„როდესაც დაგვინახა ამ კაცმა იმის სინარჯის საზღვარი აღარა ჰქონდა. ისე დიდხანს ყოფილიყო ველურებთან, რომ ნამდვილი ველური სინარჯულით მოგვეცემა და დაგვიპირდა კიდევ, რომ მელბურნში, რომელიც 15 დღის სავალზე იყო წავიყენას, მაგრამ უნდა ველურები არ მოგვემლოდნენ და რასაც ითხოვდნენ—ავცესრულებინა, თუ არ გვინდოდა მშვირი დავჩრქინელიყავით და ხომ ძალაც იმათ ხელში იყო.

„რას გავაწყობდით, ყველა პირობებზე უნდა დეთანხმებულეყავით. გული გვიცვებოდა, როდესაც სამეცნიერო იარაღებს ნაკუწ-ნაკუწად ევაკედიდით ერთი ახლონი გულისათვის.

„მე თუმცა სავალალო ბევრი ჰქონდა, სიცილის ძლიერ ეიმარცხები, როდესაც ერთი მხრივ პროფესორი ბიძა ჩემი, გძელ თეთრ თმებით, ევროპულად სუფთათ ჩაცმული მუსტებ მოკეცული მიწაზე იჯდა და მას პირდაპირ უჯდა ველურების ჯადოსანი ტყუე-წამოსხმული. ცხვირში და ყურებში გაყრილი ჰქონდა მძივები და თვალების გარშემო შეკლებილი ჰქონდა ყვირითა. სწორეთ კოტს მიეგვანებოდა.

„ველურებს უნდა ჩვენი ბარგი ეზიდნათ, გზა ეჩვენებინათ და საკვებავი ემოვათ, სამაგიეროთ ჩვენ დაპირდით ყველაფერი რაც ჩვენ გვებადა. არ დავიშურეთ რაც გოპირი და ვერცხლის წყალი გვექონდა.

„ველურები დროებით დაეცმაყოფილეთ: რაც მოხვდებოდა ზედ ისეამდენ, კანს იხატავდენ. ზოგი მინის სახურავს თავზე ჩამოეკვამდა. ზოგი რას მიიკრავდა ზედ და ზოგი რას და ეს ჩვენდა უნებლოე სიცილს გამოიწვევდა. რვა დღე შეიდობიანად მივდოდი, პირობები ორივე მხრით დაცული იყო.

„მეცხრე დღეს ჩამოვიარა ჩვენ შორის უთანხმოება და ამის მიზეზი უფრო ჩვენ იყავით. გემის ერთი მოსამსახურე ბენი არ იყო კაი კაცი, მაგრამ ღონე დიდი ჰქონდა. ჩვენთან ერთად მოდიოდა ერთი ახალგაზნა, ღამაში ველური დედაკაცი. ბენიმ დაუწყო არშიყობა, ქმარმა არ მოუთმინა და მიიწია საცემართ. ამ ღონიერმა კაცმა, ერთი ხელის დარტყმით წააქცია და გაასხსლიანა ველური კაცი. ამვე დროს მოისმა ნიშანი ომის გამოცხადებისა. ერთი თვალის დაწახმებზე მივიარდენ ბენსა, ზოგი ცულებით და ზოგი კრამლებით და ბენი ჩაქოლეს. მერე ყველა გააქცენ.

„არც ჩვენი მუდარება, არც ჩვენი ყვირილი, არაფერად ჩააგდეს და ულუკმასურით, უგზო-უშალოთ, ვერანა აღვიღას დავეტოვეს მარტულ-მარტო. არ დავეტოვა მხოლოდ, ჩვენდებურმა თეთრ კანიანმა

კაცმა; იმან შეიღება ტანი ყვითლად, ნიშნად შერიგებისა და გამოუდგა ველოურებს, რომ უკან დაბრუნოს. გავიდა ორი დღე მოლოდინში. მშვიერ-წყურავალი ვიყავით, აღარაფრის იმედა აღარ გვექონდა. ამ

ნება. ამ გამოგზავნილმა მოგვთხოვა, თუ შერიგება გვინდოდა, ყველა ჩვენი ბარგი და თოფ-იარაღი დაგვეტმო-იმათთვის. მართალია, ძალიან ძნელი პირობები იყო, მაგრამ რას გავაწყობდით, ჩვენი თან-

ვალურება დაუწმ ჩონჩხებს ვწვდა.

დროს დაინახეთ ჩვენი მფარველი, რომელსაც მოჰყავდა ერთი ველოური, ეს ველოური თეთრათ იყო შეღებილი, ნაშნად ომისა და საშიშ ჩონჩხს მოგვეცო-

ხმოა აცნობეს ველოურებს და ისინიც ყვილ-ხვილით დაგვიბრუნდნენ და თან ბლომად სასიოევეც მოგვითანეს.

„ახლა კი დაუწყეს წეწვა-გლეჯა ჩვენ ბარგს, სხვათა შორის ვ დიდი ხის ყუთი გექონდა ანატომისთვის საჭირო ნივთებით, მათ განცეფურებას ბოლო არ ჰქონდა, როდესაც დაინახეს ადამიანის ჩონჩხები, ტენი და გაკეთებული შიგნეულობა. იმათ ეგონათ, ჩვენ იმათსავით კაცის მკამლევი ვართ და განგებ ვმალავდით. გიცივით მივარდენ ამ ძელებს და დაუწყეს გემრიელათ კენჭა. მერე დაანთეს ცეცხლი და სანთლით და წამლებით გაკეთებული ადამიანის შიგნეულობა შეწვეს—სანთელი გაღნა და სხვა წამლებთან

ერთად შეხვრიტეს. მერე უბედური ბენის გვაძი, რომელიც მიწას მივაბარეთ, იპავეს, დაკუწეს და შემწვარი ჰქმეს.

„ამითიც კიდევ არ დამყაფილდენ: იპავეს სპირტში ჩადებული ტენი და სინაჟულით გაგყიდენ, სპირტმა დაათრო და მიეყარენ ერთ ადგილას.

მაგრამ ამ ეველურებმა მაინც აასრულეს თავიანთი პირობა და უთოთუ-იარალო და ულონო ხალხი მაგვიყვანეს ბინაზე.

ან. თ.-წ.—სა

ს ა მ ი დ რ ო

აბუკობის დროს, როდესაც სიცოცხლე გრძნობით დნებოდა, ფერადი, ჰრელი ქვეყანა ვარდის ფრად შეჩვენებოდა.

სიკვილიც ტბილი მეგონა, საძრახსა არ ვის ეძრახავდი; დიდს და პატარას სულ ერთად ანგელოზებად ესახავდი.

აღარ დგებოდა ბუდეში ფრთებ-შემოსხმული გარს, გული; შიგ ია-ვარდი ჰყვოდა და ჰიკეკობდა ბულბული.

რომ დევეკაკი მესტუმრა, „თელ-დიდა“, გამოცდილება და მოწონებულ ქვეყანას, მივე შეენიშნე ცვილობა:

ვარი ერთი თვით იშლებდა!.. თერთმეტით—მარტო ეკალი და კაცის ანგელოზობაც აღარ გამოდგა მართალი!

გული დაჰქნა საგულეს გარს მოიქაფა ნაღველი!.. ბულბულიც ყორნად გადიქა ქრომაში ქვეყნის მნახველი.

ხანში რომ შეველ, ქვეყანას გულ-გრილად ვავლებ მე თელსა: ვარდს აღარ ვაქებ-ვადიდებ და აღარც ვწყვეტი ეკალსა.

ორივე ერთ ხეს აბია!.. ძირი ორივეს ერთია!.. მათი გამრჩევი, მსაჯული თვით შემოქმედი—ღმერთია.

აკეი

თავ. ილია ჭავჭავაძის ლექსები
(ტომი I. 1892 წ.)
1858 წ.

„ნ. ა. ო.“

ს ლექსი მოგვითხრობს ჩიტის ყოველ დღიურ თავადასავალს: როდის იღვიძებს, სად დაფრინავს დღისით, ღამეს სად ატარებს,—მაგრამ ყველა ეს ერთად ჩვეულებრივი მოვლინებაა ღმერთმაც

მკითხველისათვის უინტერესო. დასასრულ ჩიტი წარმოიდგენს თავის უნუგვემო მდგომარეობას, როცა მას დაიჭერენ და გალიაში ჩასმენ, და წინდაწინემ მოთქვამს თავის საეჭვო უბედურებას... მაგრამ ეს უბედურება ჩვენ გულს ვერ აატოკებს და თანაგრძობას ვერ გამოიწვევს, რადგან ის არის ოცნებით წარმოადგენილი, და არა ნამდვილი. მაშინ გუროილის „შოშია“ თუ იწვევს მკითხველის თანაგრძობას, ეს იმიტომ, რომ „შოშია“ იქ ნამდვილათ

გაუბლურებულია, დატყვევებულია, და, მაშასადამე, მისი მოთქმა თანაგრძობის ღირსია.

1) ჩემია წება: მღერა და მღერა“.

„ჩემია წება“ — უხერხული გამოთქმა; თუ მაინცა და მაინც, უნდა იყოს ჩემი წება, — მაგრამ წებას მაგრე აქ დანისწულაჲს ვაზობა.

2) „ნიჭი მაქვს წმინდა საფრენად ფრთები“.

რა აზრია სიტყვებში: „ნიჭი მაქვს წმინდა“? ნუთუ, „საფრენად ფრთები“ რომ აქვს ჩიტს, ეს არის მისი „ნიჭი წმინდა“?!

3) პოეტი ამ ლექსში, ორგან ხმარობს სიტყვას შერდ: — თუ ეს ფორმა პოეტს სადმე ხალხში გაუგონია, ნუ თუ მწერლობაში შესაწყნარებლათ მიანია?!

4) „მინამ ვარ უფლად“.

სიტყვა მინამ ჩვენს მწერლობაში არ არის შესაწყნარებელი; როგორც გეხსივს, არც ძველ მწერლობაში შეგებდრივით ამ სიტყვას, არც ჩვენს ლექსიკონებში მოიპოვება. არის სიტყვა სანამ (=სანამდე) და მანამ (=მანამდე); აქ უნდა იყოს სანამ კარ.

5) „აღ რის გღუგნებით, ძალდატანებით გაღას ჩამსმენ. მშვიდობით, გელო, მასინ აღას გისტევენ, საწყალობელა“.

ამ ხანაში ლექსის ჩვეულებრივი წყობა ირდევია და, ოთხის მაგიერ, ეს ხანა ექვსის ტეპისაგან შედგება. გარდა ამისა, უხერხულათ მიგვანჩნა გამოთქმა: „მამინ აღარ გისტევენ, საწყალობელა“. ეპითეტი საწყალობელი ეელისათვის აქ შეუფერებელია, (ეთომ ჩიტი ეუბნება: ჩემი სტენა მოგაკლდება და საწყალობელი შეიქნებო!).

6) „დაიწყო ზგინას“.

უნდა იყოს დაიწყო: დაიწყო ნიშნავს დაილაგე, მაგალ. წიგნებს წინ დაიწყო. ეს ორი ხმანა (დაიწყო და დაიწყო) ხშირათ აქეთ ერთმანეთში არეული აღმოსავლეთ საქართველოს მწერალთ, — უკეთ შექვეთ, ისინი ორსავე ერთნაირათ მიმოხრინან. აი, ამ ხმანათა მიმოხრა მოთხრობით კლომა:

დაიწყო: დაიწყო, დაიწყო; დაიწყო: დაიწყო, დაიწყო.

„ს ი მ ა რ ა“.

ჩანს ჩვენს პოეტს ამ ლექსში მიხნათ ქონია — დებუტა დეთისგან განრახსული, ტანჯულ ქვეყანათა

ჯოჯობითური მდგომარეობა. სურათი მართლაც ჯოჯობითურია, გონების შემხარავი. მაგრამ უდამიანურ თვისებათა მოკლებულია, და ამიტომაც ამ ქვეყნიურ ცხოვრების ტანჯვა-ვატებას ეერ წარმოგვიდგენს:

„სისხლით ჯღისღას ფაღას იქ შუენი ჭკკანენ და ჯოჯობითის უფსურულათ ვანკვლავნი სხანდენ შხე, შივარე, ხეცა, ჯღამიჲს სჲშო გრიალით უშო-უგვლიათ ვანწაღუდენ ტრიალით მღლით. აქ შივარე შხეს — ამ სისხლის ტასს — მიაწაქუპოდა და ზარით, გრგინით და ქუხილით უგუსტეპოდა... და შხიადამ თითქოს სისხლი სიდამეს ღვანდა სდიოდა და მუნით ჯღი ჯივარის ფაღას ამოდიოდა“.

სიხარია, მართალია, მაგრამ სიხმარს, როგორც ზღაპარსაც, ყოველთვის კაცობრიული აზრი და მიხანი უნდა ქონდეს სარჩულათ.

1) „მოკუსი“: — კიდევ ცურს! (იხ. ლექსი „გაზაფხულები“: მიგურს!).

2) „ქვეყნებთა მრავალთ“: — „ჩვენი“ არ შეიძლება, უნდა იყოს ჩვენი ან ჩვენიების.

3) „მაგრამ ზოგად შიშით კაცებრ მხთალათ ყველა ემონათ“: — გარდა იმისა, რომ ამ წინადადების გამოთქმა გვიკიბს, გაგებაც გვეძნელება.

4) „ელოდა“: — გაზეთ „იერიას“ და მის რედაქტორს რატომღაც უყვართ ეს არა ჩვეულებრივი, არა აღდამიანური ფორმები... ახა, რის მაქნისია ამ ხმანში ორი დე? ხალხი ერთ დს ხმარობს, მწერალნიც უმეტესად ერთ დს ხმარობენ, — და კანონითაც ერთი დ უნდა, რადგან აწყო დრო არის გელი, მოგული (გულიაქმი იშვიათთ), და ნამუ I წარმოებს აწყუსაგან: ეელ-ი — ეელ-ოდი (ეთრთ-ი — ეთრთ-ოდი).

„წ ი ნ ა ს წ ა რ მ ე ტ ე კ ე ლ ი“
(პეშინიო) ▶

პეშინის ამ შენეირ ლექსის თარგმნას არ შეიძლება ეუწოდოთ, კარგი. რადგან, თუმცა აზრი ძალიან დახლოებით არის გადმოცემული, მაგრამ გარეგანი ფორმა ნაკლებდევანა:

1) „ითებით მჩატი, ეთა სიხმარნი“ (=ეითა სიხმარი).

2) „განმხსნეს წინა-მხედველნი თვალნი: — კითხვაში ისე გამოდის, თითქო თვალი ორი იყოს: წინა და უკანა; ხმანი მინც წინამხედველთ არ ითარგმნების.

3) „მერედ“ (=მერე, მერმე).

4) „ფრენა ციურნი“ (=ციური): ლიცენცია რითმისათვის, თითქო ჩვენი პოეტი დიდ ყურადღებას აქცევდეს მუსიკალურ რითმებს!..

5) დალოცვილ ხელით შთამიდგა მხს ჩემ გასისხლებულ ბავთა შინა:—ერთობ არაპოეტური შაირია.

6) „გულეს უნთებდ კაცთა:—გულეს სმენისათვის როგორღაც საზოთიროა და არცა აქვს მრავლობითი რიცხვი, როცა გული გრძნობის მაგიერათ მეტაფორულად იხმარება. პატარა ლექსში ეს ექვსი უხერხული გამოთქმაც საქმაია, რომ თარგმანის სუსტათ ჩაითვალოს.

„უ და მ ქ ა ჯ ა გ ე ბ ე ლ ი“

(გაუქვი)

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენის ავტორის პოეტურ თარგმანთა შორის ეს ლექსი საუკეთესო ერთ არის ნათარგმნი. საუკეთესო ადგილათ მიგვჩანია ამ ლექსში:

„სწრაფად სასოებით, სიწმინდით, მადლით

გამოუშუქდა სსხე მოხუკას

და მოსკდა სიტყვა ღვარგობ მის ბავით

მთა-ბაწის უღბურს და უკაცურს.

ვითარცა წყარო, ქვითა მარდვისა

ამომსოქი და გამაზობელი,

ისე ნაკადი სიტყვის მადლისა

მის ბავით იყო გ ა ჯ მ ი მ დ ე ჯ ე ლ ი *).

მხოლოდ ეს უნდა ვთქვათ, რომ ავტორის საზოგადო ნაკლულევენება—ერთმების სიღარიბე—ამ ლექსსაც, რასაკვირველია, არ აშორებია.

ამ ლექსში უხერხულათ მიგვჩანია შემდეგი გამოთქმანი:

1) „ნებით ინება“.

2) „ცისკენ ზიწ-ქმნა მის გამქრალ თვალსა“.

3) „და კლდენი ვერცხლის ფრადა დაფერა“:—ცხურის მიხედვით, უმჯობესია—ასე ითქვას:

„და ვერცხლის ფრადა კლდენი დაფერა“.

4) „კიღამდინ“ (=კიდემდინ).

***

„ერთხელ ჰქდა ჩემთან ქალი ღამსხი,

ამას შეტეოდა ნაწნარი, ნაწი:

* გ ა ჯ მ ი მ დ ე ჯ ე ლ ი მოქმედ. გვარის მიმდგომისა, რომელიც აქ არ უნდა.

ავტ.

„გზეუკო რისთვის ხარ მოდრუბული, როს დღე აგრე გაბრწყინებულა?“

შესქდე შჩესა,—ვით ანკეს ნათქმს,

ანროს თოფდუინგას და ათბობს სოიველს“.

—რ: შექსელა შჩეს? ვიცი, გადმოყრელს

გვთ მტრცხლუბელს არც ერთსა მის სსიუს

არ მადუმს ჩემის გულის გათაობა.

არც ჩემის დაწდის ცრემლად დაწნობა“.

ერთობ უსიმპატო საუბარია ახალგაზდა ვაჟსა და ლამაზ ქალს შორის... ვინ გაიგოს, რა აწუხებდა პოეტს, რატომ არ შეეცდოა მზის სხივს იმის გულის გათბობა? ლამაზი ქალი გვერდით უჯდა, მზე უხვად ნათელს აბნევდა დედამიწაზე,—ერთი სიტყვით, ყველა პირობა ყოფილა, რომ პოეტის გული აფეთქებულიყო სიხარულით და სიყვარულით... მაგრამ ჩვენი პოეტი ერთობ დინჯი კაცი ყოფილა ახალგაზდაზამიაც, ამისთანა უზრალო გარემოება, მის დარდიან გულს თურმე ვერ აატაკებდა... ძალიან კი დაგევალებდა პოეტი, რომ გადაეშალა ჩვენთვის თავის გულის დარდები, თვარა რა გაევიგოთ, რა იყო მისი გულის ვარაში!..

უხერხულათ მიგვჩანია: „მეტყოდა (=მეუბნებოდა), „აგრე გაბრწყინებული“ (=აგრე გაბრწყინებულია) და „გამოყრილი სხივები“.

სილოვან

P. S. ვთხოვთ ჩვენს მკითხველებს, ყურადღება მიაქციონ შემდეგ უმთავრეს შეცდომებს, რომელნიც კარეკტორის მიზნით შეპარულან ჩვენს წერილებში:

1) დაბალ რუფლის მუსიკალური ზომა უკნონოთ არის ნაწენები,—უნდა იყოს: აა—აა | —აა (კვალი № 19).

2) შეცდომით არის ნაწენები გამოთქმა: „მე მარხება გულში“, უნდა იყოს: „მე მარხება გულშია“ (იხ. „კვალი“ № 20). ჩვენ ამით იმის თქმა გინდოდა, რომ თ. ილ. ქაჭავაძე მეტათ ხშირათ უმეტებს ლექსისთვის სიტყვებს ბოლოში ხმოვან ასოს ა-ს: გულშია, თვლისშია, დუმლიშია და მრ. სს., რაიცა ჩვენ არა კეთილხმოვანად მიგვჩანია.

სილოვან

ქმეველთა ქსოვირება ზღვა-ოკეანეთა უფსკრულში

III

(დასასრულ.)

ყველაზე ძნელი გამოსაცნობი მცენიერებს ის გაუხდათ: რას ჰამენ ცხოველები და რი-ნი იკებებიან ზღვა-ოკეანეთა საშინელ სი-ბრძნეში და ბნელ უკუწმში? ვთქვათ დიდი თევზები პატარა თევზებს ჰამენ, პატარა თევზები კიდევ კო-ბოებით და სხვა წერილმან ცხოველებით იკებებიან, კიბობებს პაწაწა მოლუსკები ჰყავთ დაბრაციებული, დეე, პაწაწა მოლუსკებსა კიდევ სულ უბრალო თვალთ-უხილავი ცხოველები წუწნონ, მაგრამ ბოლოს მიინც ის გამოადის, რომ ამ მიკროსკოპიულ ცხოველებს— ფეხბირებს (კორენოჟკი) აღარაეინ ჩრებათ დასა-ბრაციებელი—ეინ შეჰამან, ან რა ჰამან? აქედან ის დასკვნა გამოადის, რომ ზღვა-ოკეანეთა უფსკრუ-ლის სიკოცხლე ამ პაწაწინა, თვალთ-უხილავ ცხო-ველების წყალში არსებობს და ეს ფეხბირებსა შე-ადგენენ უმთავრეს საყოველღეო და სათადარიგო საკვებზე მასალას ზღვა-ოკეანეთა უფსკრულის ცხო-ველთა არსებობისათვის. მაგრამ ეს წერილმანი ცხო-ველები, რომელნიც პაწაწინა ალავს მილიარდობით ფუთფუთობენ, ესენი რილათი იკებებიან? ისიც ხომ ჯავათ ვიცით, რომ ჯერ იმისთანა ცხოველი არ აღმოჩენილა, რომელიც მხოლოდ მიწით და სხვა მიწე-რილოურ რამ საქმლით იკებებოდეს. ამ გვარად გამო-ცანა ისევ გამოცანადღე ჩრება მცენიერებისთვის.

ხმელეთზე სულ სხვა ამბავია. აქ მთლათ ცხო-ველთა სამეფო მცენარეების წყალობით ცოცხლობს და ცხოვრობს,—ზოგნი მხოლოდ მცენარეულობით იკებებიან და ზოგნიც ამ მცენარეჰამია ცხოველებს ჰამენ. არამც თუ ხმელეთზე, მდინარეებში, ზღვებში და ოკეანეშიაც კი, სადამდინაც მზის სხივი ჩადის და სადაც ამ წყლებში მცენარეები ხარობენ, აქაც კი მტრე ნაწილი წყლის ცხოველებსა, მცენარეებითაც იკებებიან და ესენიც სასაკვირველია თავის რიგად სხვა ცხოველების ლუკმა ხდებიან.

ზღვა-ოკეანეთა უფსკრულშიაც რომ მცენარეე-ბი ცხოვრებდენ, მაშინ გამოცანა ახსნილი იქნებოდა. მაშინ ვიტყოდით; რო ფეხბირები (კორენოჟკი) კი-დღე მცენარეებით იკებებიანო, მაგრამ საქმეც ისაა, რომ მცენარეს 125 საყენის ქვეით წყალში, სი-კოცხლე არ შეუძლია; უმთავრესი მიზეზი რასაკვი-რეულია ის არის, რომ მცენარე სიბნელეში, სადაც მზის სხივი და სითბო-სინათლე არ ხედება, იქ არც

ხარობს.—ამა, აილეთ თქვენი ოთახის ყვავილები და ბნელ სარდაფში დადგით, რაც უნდა წყალი უმა-რჯვოთ, ერთ კვირაში დაჰქნებიან და გადასაყრელი გახდებიან.

აქედან აშკარად ჩანს, რომ მცენარეს, გარდა იმ ნიადაგსა, რომელზედაც იგი დამკვიდრებულია და რომლიდანაც საზრდოს წოვს, გარდა ამისა მცე-ნარის სიკოცხლისთვის უჭქველად საჭიროა მზის სითბო-სინათლე და სუფთა ჰაერი.

მცენარეების ამგები თუმცა საინტერესოა, მა-გრამ შორს წავეყვიანს. ამ ჩენი საყენისთვის კი საჭიროა მხოლოდ ისა ვთქვათ, რომ მცენარეებს ბუ-ნების სიკოცხლის ჩარხის ბრუნვაში მცტად დიდი მნიშვნელობა აქვთ. ბოლოდ მცენარეს შეუძლია უსიკოცხლო, უორღანო, მინერალური საყენები ცო-ცხალ ხსეულად გადააქციოს და მერე ცხოველებს მიაწოდოს საზრდო-საკვებადად.

აი, ეს როგორ ხდება:

ათასნაირ მიწას, ქვებს და ლითონებს წყალი შლის და ხსნის და მერე ამ გვარი წყალი ნიადაგს გაუჯდება ზაღმე. მცენარე ნიადაგიდან წოვს ამ მა-რილოვან და ლითონების ნაწილებით მდიდარ წყალს, ჰაერიდანაც ნახშირ-მყავას იზოდავს, და ყველა ამ უორღანო მასალიდან, სინათლის შემწეობით, ცო-ცხალ ორღანულ ხსეულს იშხადებს, იკებება და იზდება.

ამ გვარად, მცენარე უმთავრესი შუამავალია უსიკოცხლო საყენისა და ცოცხალ არსებათა შო-რის.

აი, ასე ტრიალებს ბუნებაში სიკოცხლის ჩა-რხი.

მაგრამ ჩენ ის ეკითხობთ, როგორ და რი-თი იკებებიან ზღვა-ოკეანეთა უფსკრულში მცხო-ვრები ცხოველები?

თუმცა სასურთქელად ჰაერი რვა ვერსის სიღრმე-შიაც წერილმან ცხოველებსაც არ აკლიათ, რადგან ჰაერს ის თვისება აქვს, რომ წყალში იხსნება, გან-ზავდება და თავის სიმძიმის გამო ზღვა-ოკეანეთა ძი-რამდე ჩადის, მაგრამ როგორც უპაერთ ვერც ცხო-ველს და ვერც მცენარეს სიკოცხლე ვერ შეუძლია, ისე მარტო პაერთაც ცხოველთა და მცენარეთა სი-კოცხლე ყოვლად შეუძლებელია.

ზოგეერთა მცენიერნი იმ აზრისა არიან, რომ ის ცხოველები და მცენარეები, რომელნიც ცხო-ვრებენ ზღვაზე, ანუ მის ნაპირებთან, რასაკვირველია კვებიან, ამათი ხსეული იხრწნება, ოზლება, წერღ-მანდება და შემდეგ ამ ნამცეცებს, მზის სხივების ძა-ლით, წყალი ჩაძირავს ზაღმე, ჩააქვს ზღვის ძირამ-

დღ და აქ აწედის საზრდოთ იმ მიკროსკოპიულ ცხოველებს, რომელთა წყლობობითაც ზღვა-ოკეანეთა უფსკრულში სიცოცხლე არ ისპობა.

ამის წინააღმდეგი მოაზრები კიდევ იმას ამტკიცებენ, რომ ეს წამცეები მეტად მსუბუქნი არიან და ამის გამო ზღვა-ოკეანეთა ძირამდე ვერ ჩაატანენ ხოლმეო. ვერ რკინის ლოდსაც კი უჭირდება ზღვის ძირამდე ჩასვლა, რადგან რაც ქვეით და ქვეით მიედის, უფრო და უფრო სქელი უხედება წყლის საბოლოო.

მაშ გამოცანა ისევ გამოცანადღე რჩება—რითი იცებებიან ზღვა-ოკეანეთა უფსკრულის ცხოველები?

ზოოლოგიის დოქტორ ნიკოლსკის აზრით რვა ვერსის სიღრმე წყალი შეიძლება რამდენიმე საბოლოოდ გაყოფილი წარმოვიდგინათ. წყლის სულ ზემო საბოლოოს ცხოველებს შეუძლიათ ზოგჯერ მეორე საბოლოომდე ძირს ჩაეიდენ, აგრეთვე ჰერაჟ საბოლოოს ცხოველებს შეუძლიათ ზემოთ ამოიწვიონ,

პირველ საბოლოომდე ამოვიდენ, მესამე საბოლოოს ცხოველები მეორე დამოუბნეს შეეხებიან, მესამეები — მეხუთე და მესამეს, მესამეები — მეოთხე და მეექვსეს და ამ რიგად სულ ქვემო საბოლოოს ცხოველებს შეხება ექნებათ ოკეანის ძირის ცხოველებთან. აი, ამ გვარ მოძრაობის და ასელა-ჩასვლის დროს ერთი ერთმანეთის ლუკმა ხდებიან.

ამას შეიძლება ისიც დაუმატოთ:

რადგან წყლის თითოეულ საბოლოოში ცხოველები იხოცებიან კიდევ, აქედან ადგილი წარმოადგენია, რომ კვლარი ცხოველების ლეში და მათი ნაწილები და ნამცეები, ერთი საბოლოოდან მეორემდე ცოტადენ მანძილს მინც ძირს ჩაეიდენ, ჩაატანენ და ზემო საბოლოოს ცხოველების ნასუფრალოც მიეცემათ საზრდოთ სულ ქვე საბოლოოს ცხოველებს.

ილ. აღმაზრშელო

ყ ა ჩ ა ლ ი

(დასასრული)

XIV

188... წელს მისის დამლევს №...ის ოლქის სასამართლოს დარბაზი ხალხით იყო გაქედლი. დღეს სამხედრო მსაჯულები სჯიან ფრიად საინტერესო საქმეს. ისინი განგებ ამ საქმისთვის არიან აქ მოსულნი. ილიკოს და მისი აშანავების საქმის გარეშე სამხედრო სასამართლოს მიანდგეს.

ყველა გულის ძებრთ მოვლის ავაზაკების შემოყვანას, საზოგადოების ყურადღება იმ კარებისკენ არის მიქცეული, საოდნაც მსაჯულები უნდა გამოვიდენ. უფრო მეორე მხრით გაილა კარები და თარჯიმანის ბძანება გაისმა: „А ПОТЪ ТАМЪ ПОСТАВЬТЕ“—ო და უდგენა ტუსალების დასადგომი რიკულებით შემოვლებული ადგილი.

— აი, ილიკო ეს არის! — გაისმა ხმა დარბაზში.

— აი, მეორეც გოგიელა მელაეა! ესეც არ ყოფილა ილიკოზე ნაკლები ვაჟ-კაცი. წაილაპარაკე ილაკამ.

ამ დროს ილიკო სრულებით ფერმიხილი დარტყენილი მივიდა და დადგა დანიშნულ ადგილას. ხალხი თვალბათ გადაიქცა. ილიკოს თითოეული ნაწილი აღიბეჭდა მათ გონებაში. თუ გუშინ ეზიზღე-

ბოდათ ილიკოს შეხედვა—დღეს მის მაღალ ტანადობით, შავი ბრიალა თვალბით და მკრთალ პირის სახით თითქმის ყველანი მოიხიბლა.

ამ დროს კარები გაილა და თარჯიმანმა ბძანა: „ადექით“. ყველანი ადგენ, საყველო მოქედლი მსაჯულები გაუფუჭული გამოჩნდენ და გრძელს მაგიდას მიუჯდენ. ისევ სიჩუმე გამეფდა. მთელი ამოდენა დარბაზი სმენათ იყო გადაქცეული. მსაჯულმა წაუკითხა ავაზაკებს თავიანი ნამოქმედარი მკვლელობა, ცარტყა გლეჯა და მთელი რამოდენიმე წლის საზოგადოების აწიოკება. შემდეგ მიმართა მათ და ჰკითხა:

— დამაწავეთ აღმარებთ თქვენ თავს თუ არა?..

— ჩვენი აზრი აქ უადგილოა! რაც გნებავდესთ ის გეიქენით. მიუჯო მსაჯულს ყველას მაგიერ ილიკომ.

— პეტრია დიდმუცელაშვილის სიკვდილში თქვენ ერთი თუ არა? ჰკითხა მსაჯულმა ილიკოს.

— ჩვენ არამც თუ ვერიეთ, მარტო ჩვენ გაბლდით. მისი ვაჟარი ჩვენ დიდხანს გეკონდა ნაულადა. მისი სიკვდილით ბევრის გლების და აზნაურის გული გაევაზრეთ. ის რადგან ჩაჩრი იყო, დღი და პატარა, ყველა მისი მოხარე და მოვაზზე იყო. მიუჯო ილიკომ.

— სპირიდონა დეკანოძე, ტყვიაღუთის მამასახლისი თქვენ მოჰკალით?

— ის კი მარტო მე მოგკალი და არც ენანობ მის სიკვდილს. მიუჯო ილიკომ.

რაკი თვითონ ავაზაკები აღარ ფარადენ, გამო-
ძიება დიდხანს აღარ გავრძელებულა. შემდეგ წამო-
დგა პროკურორი და აღიწყო ლაპარაკი. იმან ნათ-
ლად დახატა ავაზაკების მოქმედების სურათი და ითხოვედა
ყველა ეს ავაზაკები ჩამოხრჩობონ, რადგან მათი მოქმედ-
ება სასტიკ სამხედრო სისხლის სამართლის ექვემდებარ-
ებოა. ამას შემდეგ მთავრობის მიერ დანიშნულ ექვილ-
ებმა რამდენიმე ფორმალური სიტყვა წარმოთქვეს,
ზედვე ეტყობოდათ, თვით ისინიც თანხმანი იყვენ
პროკურორის აზრისა. მსაჯულნი წამოდგენ და შე-
რობოთში გავიდნენ, არ გაუელთა ათ-თორმეტ
წამს, რომ მსაჯულნი ისევ უკან დაბრუნდენ და
ყველა ავაზაკებს ჩამოხრჩობით სასჯელი მიუსაჯეს.
ხალწში ერთი ჩოჩქოლი შეიქნა. ვინ მადლიერი იყო
მსაჯულების გადაწყვეტილებისა და ვინ არა. თვითონ
კი ხმაჲ არ ამოუღიათ, მხოლოდ ილიკომ ნაღვლი-
ანად წამოთქვა: „ღმერთო, ჰკითხე მათ ვინც იყო
მიზნნი ჩემი გაავაზაკებისა!“

XX

ქალაქ...ის აქეს შეენიერი ბუნების მდებარეობა;
მაგრამ ყოველი მოგზაური, იმდენათ მის ბუნების სი-
შენიერეს არ აქცევს ყურადღებას, რამდენათაც მის
ძველ უზარმაზარ ციხის კედლებს და შესანიშნავ
ისტორიულ ნანგრევებს. ვინ იცის, რამდენი მტერი
გაქაწყლებულა და ძირეულად აღმოფხვრილა ამ
ისტორიულ სიმაგრეებიდან. ვინ იცის, რამდენი მწა-
რე და თითქმის გულ დასათუთები ამგების მოწამე
ქება დღეს ეს მივიწყებული ნანგრევი კლდეები,
თითქოს ასე შეჩივრდეს მგზავრს:

„მოსამკათა სისხლით გული სრულად გადაქმანსა,
მეუღლი მე მტკს მათი აწყო, მათი წარსულად.
მეტი მტკსაუღარ, ჭომა ბედგრუნო, თქვენი ტანჯვითა,
თქვენი ცრუმითა თვლნი ჩემი მიტრეობა,
თქვენი აწყოთა სული, გული დაწყოლულები“. *)
ვინ იცის, ამ კედლებს რამდენჯერ უნახავს ჩე-
ნი მოძმეები შეკრებილნი მისისხლე მტრის დასას-
ჯლათ, მისი სისხლის ამოსაგებად? ვინ იცის, ეს
უზარმაზარი ძველი ციხეთა კედლები დღევანდელ
დღესაც არ მიცემენ ადგილს თავიანთ უტკადვის გუ-
ლის მიაჩენაში?.. ან კი რატომ არ უნდა აღიწმონ
ეს მოკლენა ჩენის ცხოვრების მსვლელობისა? ძველ
დროში, თუ ქვეყნის მტრს სჯიდნენ. დღეს ჩენივე
ლექსილ შეიღობის, ჩვენივე ტკილ დედის ჩიით
აუზარდილების ჩამოხრჩობით ეტყები? უწინ თუ
მტრები, ეტყალები იკრებოდნენ აქ მტრების
სასაჯურებლად, დღეს მთელი ჩენი საზოგადო-

ება დღიან და ჰატარამდის და ქალიდან კაც-მდის ყე-
ლანი საიამენებით ვაღწერებინა ციხის ცხოში აღ-
მართულ სამ ბოძს, რომელზედაც სამნი გაავა აყე-
ბულნი ამბულისშვილნი უნდა ჩამოხრჩობნ.
ციხის ციხის კედელს ქვეშ ხის ორი ქაბუკი
და დღევანდელს ვარამის გამო აღძრულ კითხვებზე
მუსაიფობენ.

— თუ ძმა ხარ, გამოტყნილი მითხარი რა აზ-
რისა ხარ დღევანდელ ავაზაკებს სასჯელზე? ნუ თუ
ეს დღე ზნეობითი ვაკეთილი არ იქნება ჩენის და-
ცემული საზოგადოებისათვის? ჰკითხა ერთმა.

— მე, უნდა მოგასენო, მიუგო მეორემ, ბე-
რმა ნაღვლიანმა ფიქრმა გამიგლევა თავში და საში-
ნელი ტანის ქრუანტელით მოველი ავაზაკების სას-
ჯელს. რა იყო მართლაც დღემდის ჩენი ცხოვრ-
ება? დღე კარში ვერ გამოედიოდით მათი შინით და
ღამე. თუმცა არ მწყენს მათი შეპყრობა, მაგრამ
დღეს კი არ ვიცი, რა თვალთ შევხვდეთ ადამიანს
ამ ბოძზე ზამოკიდებულს.

— მე, ჩემო სანდრო! სულ სხვა აზრისა ვარ
მათზე და მრავალ მათ მგზავსებზე ჩვენში. მართლაც,
რომ ჩაუცივრდეს ადამიანი მათ მღვამარეობას, გა-
მოიკლიოს მათი გაავაზაკების მიზეზები და ასწო-
დასწონოს მათი მონაქმელი, ვინ იცის, ეგებ ისინიც
გამოიწყვედნენ ჩვენგან სიბრალოლს, თანაგრძობას
და დახმარებას. რატომ არ უნდა წარმოვიდგინოთ
ჩენი ცხოვრება, მისი დღევანდელი აღზრდილი და
განვითარებული შვილი და ეს ავაზაკები არ შეედა-
როთ. ნუ თუ ესენიც ჩენი ნამდელი ცხოვრების
ლექსილ შვილები არ არიან? ნუ თუ ამ გვარ აღ-
მართულ ბოძებით და მარტო სასტიკ სასჯელით აღმო-
ფხვრება ბოროტება და სისაძაღლე? ჩემის აზრით ამის
უმთავრესი მიზეზი სულ სხვაგან უნდა ეძებოთ. ხომ გე-
დაე ჩემო სანდრო! ჩენი თავდა-აზნაურობა ყელამდის
ვალშია. ერთს ვერ მიჩენებ, რომ მამა-პაპული
ადგილ-მამული, ან არ გაევიდოს და მაშ ბანქეში
არ დაევიარებოიოს. სწავლა-მეცნიერება ისეა მათში
გაერკელებული, რომ სულ არ იყოს, უმჯო-
ბესია. ღიწმანის მესუთე და მვექსე კლასებიდან
გამოსული ქმაწილები, არც იქით არიან და არც
აქეთ. ჩენი სახალხო სკოლები და საზოგადოების
მოთხოვნილება ძირილ შორი-შორის დგანან ერთმა-
ნეთზე. მამ რაღა დაგვრჩენია სანუჯე მშენელი, საიმე-
დო, რომ ჩვენმა საზოგადოებამ მუგ გვარი ავაზაკები
არ მოგვეცეს? მამ სად უნდა ეძებოთ მათი გაფუქე-
ბის, მათი ზნეობითი დაცემულობის მიზეზა, თუ არ
ჩენშივე?

— ეგ კი მართალია, ჩემ მზემ! მიუგო სან-
დრო.

*) ი. ჯავახიძე

— ღმერთო, როდის მოვესწრობით, რომ ჩვენი ძველანაგვანად ღმერთი იქნეს. როდის იქნება, რომ ნამდვილი ჩვენი ცხოვრების შესაფერი განათლება, ბოროტებაზე სამუდამოთ გაიმარჯვებს და სინათლე სინდელს გაღვინს...

ღმერთო!.. ღმერთო!.. ღმერთო!.. გაისმა ამ დროს დროის ხმა. ხალხში ლაპარაკი შეწყდა. ადკოლობრივი ჯარი რაზმით დადგენ მოედანზე. სახრზაბელასთან იდგა მღვდელი, პროკურორი, პოლიცია და სხვ. ყველას თვალები სატუსალოს კარებისკენ იყო მიპყრობილი. აი, გამოჩნდა კიდევაც, უკულო, სრულებით გრძობა დახმული წითელ-პერანაგა ჯალათი. ერთი წამიც კიდევ და გამოიყვანეს ავაზაკები; ისინი ბოროტების ჩხარაზხურით მოადგენ სახრზაბელას. პროკურორი უკითხავდა განაჩენს. მღვდელმა წმინდა საიდუმლო მიაღებინა. ჯალათი მივიდა ილიკოსთან. გადაეცა თეთრი პერანგი, ხელი მოკიდა და სკამზე შეაყენა, კისერზე თოკი ჩამოაკვია, სკამი გამოაკალა და იმდენ ხალხის თვალწინ საბრალო ილიკომ ჩურჩხელასავი დაიწყო ბოძზე პროწილი. მას მიყვენ ორი დანარჩენებიც.

თარხანი

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისა.

განხილვა

დავლენი საზოგადოება

ი ა ტ ო რ ი (ღუსა)

უძველესად ამტკიცებული 1872 წელს, რომელსაც ძირითადი თანხა 2.500,000 მინეთი აქვს, გარდა სულთანის ფულისა, ამით აცხადებს, რომ მის მიერ მიიღება დაზღვევა სიცოცხლისა განსაკუთრებით სასარგებლო პირობებით იმ შემთხვევისათვის როცა შრომა აღარ შეეძლება.

მიიღება ყოველნაირი მოძრაებისა და უძრავის ქონების დაზღვევა ცეცხლისაგან, აგრეთვე ზღვიან-მდინარით და ხმელეთით წასალ-წამოსაღების საქმის დაზღვევა ცეცხლისაგან. წესები, პირობები წერილობითი და სიტყვიერი მოლაპარაკება განუზაზრება მსურველს ტფილისის საზოგადოების გამგეობაში, რომელიც დადგენილია კავკასიის მხრისათვის და იმყოფება ბარონის ქუჩაზე, კალოუბნელის სახლში, თუ არა თვით საზოგადოების აგენტს აღუქმანდრე პეტრეს ძის ზაფრიევისაგან, რომელიც დგას ველიამიროვის ქუჩაზე № 2.

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატებიანი გაზეთი

„ს ვ ა ლ ი“

გამოვა 1894 წელს ყოველ კვირაში ერთსელ ერთიდან სამ თანხამდის იმავე პრინციპით რედაქცია ყოველ ღონისძიებას ხმარობს გაუმჯობესოს მწიარისი და სახე ვაჭრისა. ამ განზრახვით მან დაბარა პეტერბურგიდან მრავალი საუკეთესო ცნებე და სიილენმზე მოჭრილი მხატვრობა. გაზეთი წლიურად ღირს: გაუგზავნელად შვიდი მან., ხოლო ვაგზავნით რვა მან. ნახევარის წლისა გაუგზავნელად სამი მან. და ათი შუბრი, ვაგზავნით 4 მან. სამი თვისა გაუგზავნელად 2 მან., ვაგზავნით 3 მან. თითო ნომერი 20 კაპ.

ხალის-მოწერა მიიღება

ტფილისში არწრუნისეულ ქარვასლის ქართულ სახალხო სამკითხველთაში, *წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში* ქალაქს ვარეშე ხელის-მომწერთა შეუძლიათ მიმართონ: -კელის* რედ-ქციას Тифлис Редакция „Квали“, (Большая Бодовзная, № 22, домъ Айвазова ქალაქ ვარეთ: —ქუთაისში: სვავთა შორის ე. ბეკანიშვილისა და ხეთერელის წიგნის მაღაზი-ბში. —ბათ: შში: მათე ნიკოლაძის ქურალ-ვახუთის სააგენტოში. —საქოში: ესტატე ბორისისმე ამაზუელ-თან. —გორში: ზაქარია დაეიდოეთან. —ყვრიდაში: თ. ხუსკივაძეთან, ფოთში: სოფრომ მგალობლო-შვილთან. —სასესხაში და ოზურგეთში: კ. თავართილაძეთან. —სასესხაში: ყარამან ჩხეიძეთან. —თელ-გში: მ. ცისკარაშვილთან.

წლიურ კველის* ხელის-მომწერლებს 1894 დაუროგდებთ საჩუქრად მხატვრობა „საქართველოს დიქციონარი“ სამრეგლო და სასოფლო სკოლის მასწავლებლებს და სახალხო წიგნის საკითხავებს დეთომობათ კველის* 7 მ.